

Språkfrågor i urval

Heureka!

Häromdagen presenterades det nya vetenskapscentret Heureka i ett radioprogram. Heureka uttalades genomgående *hevreka* med ett tydligt *v*. Är det faktiskt riktigt? Borde man inte säga *heureka* med *u*?

Archimedes

Vanligtvis uttalas *heureka* med *u* i Finland. Det tycks vara ett äldre uttal som lever kvar här som så många andra äldre språkdrag. I finlandssvenskan finns det ingen tendens att förenkla diftongerna som i Sverige så att t.ex. *eu* uttalas *ev* eller *ef* (terapeut — *terapevt/terapeft*). Att den här tendensen saknas hos oss beror på att svenskan lever sida vid sida med finskan som vimlar

av diftonger (*eu*, *au*, *ou* osv.). Diftongerna i finlandssvenskan bevaras alltså med hjälp av finskan.

Vad säger ordböckerna? Svenska Akademiens ordbok tar inte upp ordet *heureka* men väl *heuristik* och anger uttalet *hävristik* äv. *heuristik*. Svenska Akademiens ordlista (11 upplagan) anger enbart uttalet med *v* och det gör i stort sett alla andra ordböcker också, med ett undantag från 1889: Svensk uttals-ordbok av Lyttkens och Wulff. Visserligen gäller uttalet *heuristik* men vi kan anta att att *heureka* hade ett liknande uttal. Lyttkens och Wulff anger tre uttal: *häuristik*, *höuristik* eller *hävristisk*. Av ordningsföljden att döma var uttalet med diftong (*eu*) det vanligaste för hundra år sedan, men som vi ser fanns *ev*-uttalet med

redan då, även om det inte intagit tätpositionen som nu i Sverige.

Heureka har alltså två uttal och i Finland är *heureka* med *eu* det naturliga eftersom en finlandssvensk som läser ordet *heureka* spontant uttalar det med *eu*. Diftongförenkling hör så att säga inte till finlandssvenskans uttalssystem. Men uttalet *hevreka* är minst lika riktigt även om det kan vara svårt att locka fram det spontant.

Innebandy

Det bollspel som på finska kallas *sähly* och som spelas inomhus med lätta klubbor och bollar heter på svenska **innebandy**.

Svenska ortnamn i Estland

Estland har under det senaste året kommit oss närmare än någonsin sedan andra världskriget. Också estlandssvenskarna och deras kultur har väckt ett nytt intresse både i Finland och i Estland, trots att det inte bor så många estlandssvenskar kvar i Estland.

Intresset för Estland och möjligheterna att besöka områden som tidigare var stängda för utlänningar har aktualiserat en mängd ortnamn som de flesta av oss tidigare har känt bara från historien eller geografin. En ofta återkommande fråga är därför vilka av de svenska ortnamnen i Estland som bör eller kan användas också när det gäller moderna förhållanden.

När det gäller huvudstaden *Tallinn* tycks en återgång till det gamla svenska namnet *Reval* inte längre vara realistisk, trots att det har stark hävd i finlandssvenskt språkbruk. I fråga om dagens estniska huvudstad är *Tallinn* helt etablerat i Sverige och det

övriga Norden. När det gäller historiska förhållanden talar vi däremot självfallet om *Reval*, och något direkt fel är det förstås inte att använda det namnet också om staden av i dag. Det bör påpekas att också namnet *Reval* sannolikt är av estniskt ursprung och att det tidigare har haft en stor internationell spridning.

En parallell i många avseenden är *Tartu / Dorpat*, den gamla universitetsstaden och något av ett kulturellt centrum i Estland. I *Dorpat* grundades Sveriges näst äldsta universitet 1632 (åtta år före Åbo akademi), och i *Dorpat* slöts freden mellan Ryssland och Finland 1920. Just genom *Dorpat*s universitet och freden i *Dorpat* har detta tysksvenska namn starka traditioner i svenskan. Ändå har både tidningarna och moderna uppslagsverk i Sverige gått över till det officiella estniska namnet *Tartu*. Sannolikt kommer utvecklingen hos oss att gå i samma riktning, men bägge namnen bör anses vara riktiga i svensk text.

När det gäller de estniska öarna råder däremot ingen tvekan: de svenska namnen på dem är fullt levande och bör användas i svensk text också när det gäller moderna förhållanden. Detta har fått stöd också av estniska språkexperter som vi har haft kontakt med. Detsamma gäller staden *Hapsal* innanför Ormsö. De viktigaste av dessa namn är följande:

Estniskt namn	Svenskt namn
<i>Hiiumaa</i>	Dagö
<i>Saaremaa</i>	Ösel
<i>Ruhnu</i>	Runö
<i>Vormsi</i>	Ormsö
<i>Väike- o. Suur-Pakri</i>	Rågöarna
<i>Osmussaar</i>	Odenholm
<i>Naissaar</i>	Nargö
<i>Haapsalu</i>	Hapsal